

Oponentský posudek disertační práce

Tereza ŠKACHOVÁ: *Interkulturní výchova v primární škole*

K posouzení byla předložena disertační práce v celkovém rozsahu 182 stran + 18 příloh (91 stran). Práce má veškeré formální náležitosti včetně českého a anglického abstraktu. Je zpracována s vysokou mírou kultivovanosti jazyka i formy grafické prezentace, s pečlivostí a citem pro výběr dokumentačního materiálu. Je vybavena rozsáhlým seznamem odkazované literatury naší i zahraniční. Seznam neobsahuje internetové zdroje, autorka na jejich existenci sice v textu upozorňuje, avšak neodkazuje se na ně.

Doktorandka zpracovává **téma**, které je vysoce **aktuální** nejen z hlediska teoretické reflexe a výzkumu, ale především jako problém pedagogické praxe. Interkulturní výchova představuje jedno ze současných klíčových interdisciplinárních témat v globálním i evropském kontextu a je reálným problémem jednotlivých zemí, včetně České republiky. Vzrůstající kulturní heterogenita společnosti vyžaduje naléhavě politická i legislativní řešení, stejně tak jako systémová řešení v oblasti sociální a praktická opatření podporující co nejméně konfliktní soužití příslušníků minorit, ať už tradičních tak, a to zvláště, imigrantských, s majoritní společností. Vytváření podmínek pro hodnotný život osobní, občanský i pracovní pro všechny je obecným krédem, jehož aspekty zkoumají vědní obory z různých aspektů. Pro obor pedagogika je problém zajištění spravedlivosti ve vzdělávání a respekt k odlišnostem jedním z úkolů vyžadujících zásadní řešení.

Dosavadní modely interkulturní výchovy vyvinuté v západní civilizaci, založené na principu asimilace, pozitivní diskriminace a zejména integrace, autorkou poučeně a kriticky analyzované, selhávají a konflikty nezřídka vrcholí dramatickými událostmi a násilnými projevy. Autorka oprávněně již v úvodu práce klade znepokojivé otázky, vztahující se k právům minorit na kulturní autonomii, k důsledkům proměn kulturně relativně homogenních společností na multikulturní. Reflektuje současně obavy ze zániku kulturních specifík a ze ztráty kulturního bohatství lidské civilizace v globalizovaném světě. Táže se, proč dosavadní modely interkulturní výchovy selhávají. V celé práci je zřetelná snaha identifikovat slabiny dosavadních modelů interkulturní výchovy a hledat východiska pro modely adekvátnější. Záslouhou a přínosem autorky je, že **pozornost zaměřuje na primární školu a žáky mladšího školního věku**, což je v dané problematice, která patří v současnosti k frekventovaným tématům výzkumů a teoretických publikací, určité **novum**. Originální je již autorčin vstup do problematiky, v němž ve zkratce ilustruje příklady anekdot postoje a stereotypy ve vztazích k jiným národům a etnikům.

Cílem práce, který si vymezila autorka, je zmapovat současný stav interkulturní výchovy a její zakotvení v kurikulárních dokumentech primární školy, zjistit vlivy a determinující faktory, které působí na utváření předsudků a srovnat postoje k odlišnosti žáků české a francouzské primární školy. Tento cíl se autorce podle mého názoru, podařilo do značné míry naplnit. Danému cíli odpovídá i **výstavba logické struktury práce**. Autorka věnuje značnou pozornost kontextu a psychologicko-filozofickému zázemí interkulturní výchovy, analyzuje pojmy. Zde prokazuje velmi dobrý přehled a orientaci v rozsáhlé odborné literatuře domácí i zahraniční i schopnost kriticko-analytického přístupu, což hodnotím pozitivně. Při obhajobě doporučuji objasnit funkčnost a obsah pojmu „interkulturní pedagogika“. V některých pasážích, zejména při analýze pojmů a seznamování se vzdělávacími systémy je však tato práce poněkud neúměrně rozsáhlá, působí až encyklopedicky detailně. S využitím odkazů by vstup „in medias res“ do specifik interkulturní výchovy v primární škole mohl být razantnější.

Metodologicky autorka vychází z **obsahové analýzy teoretických prací**, na jejím základě **koncipuje postup řešení a formuluje hypotézy pro empirický výzkum**. Použité metody textové analýzy pedagogických dokumentů jsou adekvátní cílům práce. V empirické části byl využit jako hlavní nástroj **dotazník**. Je otázkou pro obhajobu, zda nemohla autorka vzhledem k relativně malému vzorku uvažovat i o metodách kvalitativních (např. ohniskové skupiny, Q metodologie, rozhovory).

Těžiště práce spatřuji zejména v kapitole 3, částečně v kapitole 4. V analýze vzdělávacích programů a učebnic primární školy české a francouzské (kapitola 3) se autorce podařilo se značnou přesvědčivostí doložit rozdíly v koncipování vzdělávacích programů a jejich vývoji, zejména pod vlivem evropské integrace a postavení dané země v tomto politickém procesu. Za významný přínos považuji a) identifikaci rozdílů v pojetí a prioritách interkulturní výchovy se zřetelem k podstatným cílům b) v průřezové analýze obsahu vzdělávacích programů. Pozornost zasluhuje analýza didaktické vybavenosti učebnic, které je výsledkem náročného měření. Autorka by měla při obhajobě vysvětlit, které metodiky pro měření strukturálních komponentů učebnic využívala a doložit, kterou z českých učebnic považuje za nejvhodnější pro naplňování cílů interkulturní výchovy. Kapitola 4, kterou autorka označila jako „výzkumná šetření“ představuje vlastní **empirickou část výzkumu**, je relativně skromná rozsahem (necelých 20 stran), větší část autorka přesunula do příloh, což považuji za nevýhodu práce. Zejména hlubšímu rozboru a zdůvodnění výzkumné strategie, metodiky získávání dat a jejich zpracování by mělo být věnováno více prostoru za účelem transparentnosti a doložení metodologické korektnosti. I při relativně malém vzorku získané

poznatky metodologické povahy by mohly být cenným přínosem práce. Např. **dotazník**, hlavní výzkumný nástroj, zkonstruovaný autorkou, zasluhuje sám o sobě pozornost. Rozbor jeho koncepce, cílů a komponentů, postupu při jeho konstruování a zpracování, možnost standardizace, podobně i diskuse o potenciálu jeho využití v mezinárodním srovnávacím výzkumu jsou otázky, které doporučuji, aby jim doktorandka věnovala pozornost při obhajobě. Měla by také podrobněji objasnit tezi o vhodnosti kvalitativních metod při výzkumu efektivity interkulturní výchovy v reálném prostředí školy (s. 163).

Teoretické a metodologické poznatky, které předložená disertace přináší, nezřídka skryté v přílohách, jsou **přínosné** zejména v následujících ohledech:

- ozřejmují **vnější faktory**, které ovlivňují postoje žáků primární školy ke kulturním odlišnostem
- upozorňují na **nevyužité možnosti a limity školního vzdělávání** v oblasti interkulturní výchovy a výchovy k toleranci
- dokládají **rozdíly ve formulování cílů a obsahu interkulturní výchovy** v prostředích (českém a francouzském) s odlišnou tradicí a zkušeností s multikulturalitou
- přinášejí doklady o problémech a složitostech **transformace průřezového tématu z obecné roviny cílů do konkrétního obsahu** vzdělávacích programů a učebnic
- upozorňují na **specifika didaktické koncepce u žáků mladšího školního věku**, na význam poznatků a emocionálně prožitkové zkušenosti při formování postojů.

Zdůrazněním role a autority primární školy upozornila autorka na nezřídka opomíjené aspekty socializace žáků mladšího školního věku a také na limity a bariéry, s nimiž se škola v oblasti interkulturní výchovy setkává. Zde nalézáme **řadu podnětů pro školní praxi**, zejména pro fázi implementace nových školních programů. Autorka se nevyhnula ani problémům potřebného **zařazení interkulturní výchovy do přípravy učitelů**. Při obhajobě očekávám rozvedení naznačených možností implikace získaných poznatků pro vzdělávání učitelů, eventuálně jak by bylo vhodné je aplikovat v kurzech pro budoucí učitele.

Závěr: Předloženou disertační práci Mgr. Terezy Štachové považuji za kvalitní a přínosnou. Autorka v ní prokázala schopnost vědeckého zpracování tématu v návaznosti na dosavadní stav poznání, který kriticky analyzovala. Prohloubila dosavadní analýzy pedagogické dokumentace a získala nové poznatky v širším komplexnějším pohledu, doložené empirickými daty. Práce dokládá hluboké proniknutí autorky do tématu a přináší nové

poznatky relevantní pro interkulturní výchovu a její specifika v primární škole, je tedy přínosná pro obor pedagogika v obou uvedených oblastech.

Disertační práci Mgr. Terezy Škachové doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 1. srpna 2007

Doc. PhDr. Eliška Walterová, CSc.